

Språkstörning som inte hörs – vanligare i skolan än man tror!

Anna Eva Hallin, postdoktor, leg. logoped
Enheten för Logopedi, CLINTEC, Karolinska Institutet

1

Frågor → Svar!

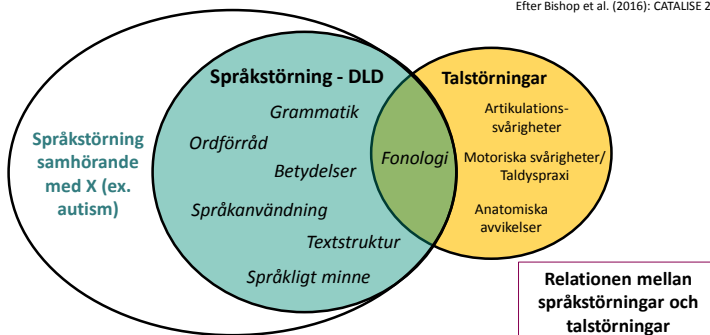
- Vad är språkstörning och hur ser språkstörning ut i skollåldern?
- Vad finns det för skillnader mellan tidig och senare språkutveckling, och varför är det viktigt att vara medveten om denna skillnad?
- Vad är skillnaden mellan språkstörning och dyslexi? Hur ser relationen till andra funktionsnedsättningar ut?
- Vad kan vi göra för att stötta barn och ungdomar med språkstörning i skolan?

9 mars 2019 © Anna Eva Hallin

3

Språkstörning / Developmental Language Disorder

Efter Bishop et al. (2016): CATALISE 2

9 mars 2019 © Anna Eva Hallin

4

Språkstörning finns kvar (men förändras) över tid

- **Prognos?**
 - Fonologisk språkstörning (= talstörning): Om isolerad, god prognos. (T.ex. Lewis et al. 2014)
 - Språkstörning/DLD: Svårigheter vid 5-6 år → språkstörningen finns kvar men förändras över tid (Conti-Ramsden et al. 2012; Johnson et al. 1999; Stothard et al., 1998; Whiteside, Gooch & Norbury, 2016)
- Det finns även vuxna som har språkstörning
- Samförekomst mellan språkstörning och andra funktionsnedsättningar ökar över tid

9 mars 2019 © Anna Eva Hallin

5

Språkutveckling i skolåldern

- Spontan språkanvändning → Medveten språkanvändning
- Språka om här-och-nu → Språka om där-och-då
- Konkret språk → Abstrakt språk
- Få genrer → Många genrer
- Lyssna och prata → Läsa och skriva

I skolan måste man kunna "språka" på en högre nivå!

"Vardagsspråk" → "Skolspråk"

Språkstörning hos skolbarn/ungdomar

Några vanliga tecken på språkstörning:

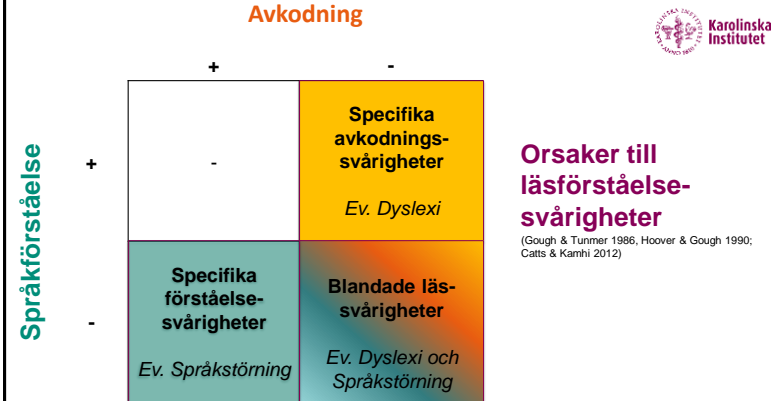
- Nedsatt läs- och skrivförmåga
- Fler grammatiska fel (men beror på uppgift!)
- Begränsat ordförråd (storlek, djup, åtkomst)
- Svårt att förstå långa instruktioner och frågor
- Svårt med bildliga uttryck, skämt, att förstå "mellan raderna"

→ Svårigheterna blir tydligare när de språkliga kraven ökar!

Vad krävs för att läsa en text och förstå?

Avkodning

Hur många barn och ungdomar handlar det om?

Språkstörning / DLD

- **7-8%** (Tomblin et al., 1997; Norbury et al., 2016)
- Fler hamnar "i språklig sårbarhet" (Bruce & Ivarsson, 2015)

Dyslexi

- **3% - 17%** (Elliot & Grigorenko, 2014)
- Runt **10%** vanlig siffra
- Fler har lässvårigheter (t.ex. PISA)

ADHD

- **Drygt 5%** (Socialstyrelsen, 2015)
- Upplevda "koncentrationssvårigheter" kan bero på många andra saker också.

Rapport: "Vi behöver öka kunskapen kring språkstörning" (Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018)

- En nationell kartläggning: **enkätsvar** från skolor och huvudmän
- **Några slutsatser**
 - Kompetensbrist finns om just språkstörning hos många yrkesgrupper inom skolan
 - Ju större kunskap om språkstörning som finns, desto mer stöd efterfrågas
 - Språkstörning "drunknar" i förhållande till andra funktionsnedsättningar

Några möjliga konsekvenser av språkstörning hos skolbarn och ungdomar

- Stor (skol)trötthet, svårt att koncentrera sig
- Upplever själva att de "glömmer" väldigt mycket
- Drar sig undan och/eller utesluts från gruppaktiviteter
- Har svårt att fråga efter mer information för att lättare förstå
- Ställer ofta allmänna frågor istället för specifika
- Håller med istället för att ge sig in i diskussioner

...det är inte säkert att omgivningen förstår att detta kan vara följder av en språkstörning!

Samförekomst

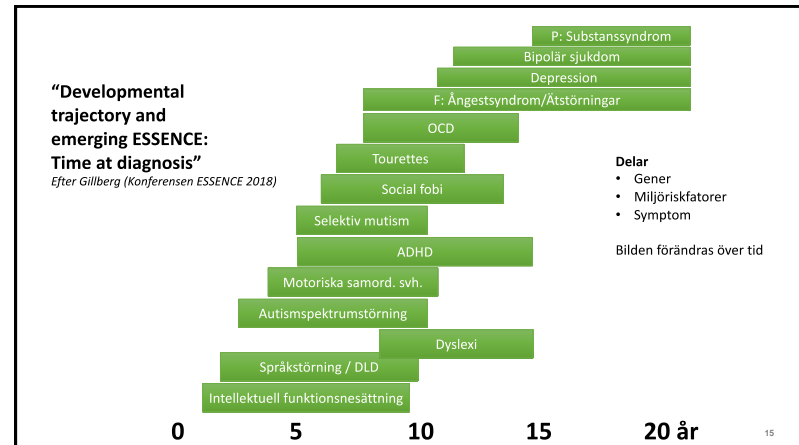
- Språkstörning, dyslexi och ADHD delar gener, miljöriskfaktorer och symptom.
- Hög samförekomst:
 - Språkstörning/dyslexi: 35-50% (Catts et al. 2005; Ramus et al. 2013)
 - ADHD/språkstörning: 20-65% (Redmond, 2016)
 - ADHD/dyslexi: 18-45% (Wisniewska et al., 2007)

Samförekomst och ESSENCE

ESSENCE: Early Symptomatic Syndromes Eliciting Neurodevelopmental Clinical Examinations

- Inkluderar alla neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF)
- Vid tidig utredning svåra att skilja från varandra
- Över tid är det troligt att en individ diagnosticerad med en ESSENCE-diagnos behöver förnyad utredning

Källa: <https://gillbergcentre.gu.se/english/research/essence-early-symptomatic-syndromes-eliciting-neurodevelopmental-clinical-examinations->

Konsekvenser av samförekomst

- Vart man blir remitterad spelar roll – teamarbete ofta önskvärt
- En språkstörning kommer sällan ensam: även odagnosticerade svårigheter inom andra områden vanligt
- **Stöd behövs ofta på många fronter!**

Vad kan vi göra?

- **Insatser för att**
 - **kompensera**
 - stärka/skapa goda **strategier för lärande**
 - stärka **språklig/kommunikativ/social förmåga**

+ psykosocialt, emotionellt och medicinskt stöd där det behövs!

Samarbete mellan och resurser i form av logoped, kurator, skolpsykolog, skolläkare, studie- och yrkesvägledare, specialpedagog, speciallärare, ämneslärare och fritidspedagoger är önskvärda!

Kompensation

- **Kompensera för svag avkodningsförmåga**
→ Inläst litteratur/Talsyntes/Appar med uppläsningfunktion
- **Kompensera för brister i språkförståelse/arbetsminne/planeringsförmåga/**
 - Struktur (scheman, påminnelser, time timer)
 - Planeringsstöd, strategistöd, mallar
 - Bildstöd till t.ex. instruktioner, anteckningar
 - Anteckningsverktyg med inspelning (t.ex. Audionote, Echo Smartpen)

Skapa en
språkligt
tillgänglig
lärmiljö!

Kompensation

- **Kompensera för svårigheter att uttrycka sig muntligt och skriftligt och att hitta ord under tidspress**
 - Mer tid
 - Strukturstöd, meningsstarter och exempeltexter
 - Muntlig komplettering

Skapa en
språkligt
tillgänglig
lärmiljö!

Kompensation - evidens

- Få studier med elever med språkstörning
- Effekt av talsyntes på läshastighet och läsförståelse hos elever med dyslexi med/utan koncentrationssvårigheter
(Grunér, Hedenius & Östberg, 2017)
- **Vi vet att de som behöver kompensatoriska verktyg mest är de som behöver mest stöd att använda dem**
(Conti-Ramsden et al. 2010; Durkin et al. 2009; van Dijken et al., 2011).

Stärka/utveckla strategier för lärande

(Swanson & Harris, 2013; Vaughn, Gersten & Chard, 2000; Zeng, Ju & Hord, 2018)

Det finns god evidens för att strategier kan stötta elever med språkstörning i att förbättra:

- **Läsförståelse** (t.ex. Faggella-Luby et al. 2007; Klingner et al. 2015; Watson et al. 2012)
- **Skriftlig uttrycksförmåga** (t.ex. Losinski et al. 2014)
- **Ordförråd** (t.ex. Ford-Connors Paratore, 2015)
- **Ordmobilisering** (t.ex. Ebbels et al., 2012)

Att lära sig strategier är en utmaning – ge stöd även i detta!
(Englert et al. 2009)

Stärka/utveckla språklig förmåga

- **Språk kan behöva stötta och stärkas på alla nivåer t.ex.**
 - Ordförråd
 - Grammatik
 - Muntlig och skriftlig uttrycksförmåga (olika texttyper)
 - Social förmåga/Samspel
- **Det finns forskning som visar att alla dessa delar av språket kan stärkas hos skolbarn och ungdomar med språkstörning!**
(ex. Limpo & Alves, 2013; Ebbels et al. 2014; Ford-Connors and Paratore, 2015; Spencer, Clegg, Lowe & Stackhouse, 2017)
- **Starkast evidens har individualiserade logopediska insatser**
(Ebbels et al. 2019)

Är du lärare eller förälder som oroar dig?

Frågor att ta med sig

- Kan det finnas en språklig nedsättning som är ett hinder för mitt barn / min elev att uppfylla mål och klara sig socialt i skolan?
- Finns en tidigare historia av språkliga svårigheter, språkförsvning, talstörning/språkstörning?

Konsultera med elevhälsan!

Take-home

- Språkstörning i skolåldern kan vara 'dold' funktionsnedsättning på flera sätt – men är en av de vanligaste funktionsnedsättningarna i skolåldern!
- Samarbete mellan logopedier och andra professioner inom skola och primärvård nödvändigt – både vad gäller utredning och insatser!

Kommentarer/Frågor?

annaeva.hallin@ki.se

www.sprakforskning.se